

INCINERAREA DIN PUNCT DE VEDERE ORTODOX

Pr. Dr. Adrian ZAHARIA

Problema incinerării sau cremațiunii, adică aceea a arderii trupurilor celor morți, în loc de a fi înmormântați, s-a mai pus în discuție în Biserica noastră. Cu toate acestea, o revenire asupra acestei probleme credem că este binevenită, deoarece, în ultimul timp, datorită deschiderii credincioșilor Bisericii noastre spre alte spații religioase și alte culturi în care se practică incinerarea, atitudinea unora dintre ei față de această situație s-a schimbat. Arderea trupurilor nu mai re-prezintă pentru unii dintre ei o problemă ce ține de credință. De aceea, sunt necesare câteva lămuriri în legătură cu practica incinerării.

Prin incinerare sau cremațiune se înțelege „reducerea în cenușă a rămășițelor pământești ale omului, prin mijlocirea focului sau a aerului fierbinte”.¹ Cenușa rezultată poate fi îngropată, păstrată în urnă, aruncată printr-un ritual special într-o apă, risipită în vânt sau, mai nou, răspândită în spațiul cosmic.²

¹ Prof. Vladimir Prelipceanu, *Incinerarea morților și teologia ortodoxă*, în „Studii Teologice”, XIV (1962), nr. 7-8, p. 414.

² „Different things have been done with urns. The Assyrians buried urns in graves. The Etruscans put cremated remains in large jars that were placed on supports. The Zapotecs placed urns in special hills called *mogotes*. The ancient Romans placed urns in an immense underground structure with rows of niches called a columbarium, a word that is derived from the Latin word *columba*, meaning dove, because doves make their nests in a dovecote, or nesting area that is made up of many niches. After the urns were cemented to the bottom of the niche, the niche was sealed, except for a small opening that was left so that mourners could pour in offerings of milk and wine. In modern Buddhist countries, urns are kept on home altars. In the United States, urns are typically buried in graves or placed in aboveground columbaria. It is also common to scatter the cremated remains in gardens, bodies of water, and the wilderness. [...] In 1996 a new company, Celestis, announced its plans to launch cremated remains into orbit in space. On April 21, 1997, a rocket was launched into outer space with the cremated remains of twenty-four people, including Gene Roddenberry, who created the *Star Trek* television series. People who want to keep someone's cremated remains close by can have them put

Cuvântul *cremațiune* (sinonim al cuvântului *incinerare*), ca și termenul modern *crematoriu*, au la origine latinescul *cremare*, ce înseamnă a arde.³ Practica aceasta de reducere a unui cadavru la elementele sale organice esențiale prin intermediul focului a fost popularizată în Occident de către greci în jurul anului 1000 î. H., de la care a fost adoptată și de romani.⁴

Acest cuvânt stă în vie opoziție cu *înmormântarea* (înhumarea sau îngroparea), prin care se înțelege „depozitarea cadavrelor (corpurilor) omenesti în pământ, lăsându-se descompunerea lor pe seama naturii, adică fără nici o intervenție din partea omului, în acest proces natural al descompunerii lor”.⁵

I. Vechimea practicii incinerării

Pe teritoriul patriei noastre, incinerarea s-a practicat și la geto-daci în paralel cu înhumarea. Odată cu răspândirea creștinismului în acest spațiu, este ușor de presupus că, în mod treptat, incinerarea a cedat locul înhumării.⁶ Ardere cadavrelor și-a făcut însă din nou simțită prezența la începutul secolului al XX-lea prin începerea, în jurul anului 1925, lucrărilor de construcție a crematoriului „Cenușa” din București.⁷

into jewelry and objects such as glass sculptures”; vezi Penny Colman, *Corpses, Coffins and Crypts. A History of Burial*, Henry Holt and Company, New York, 1997, pp. 75-77); Cenușa poate să fie chiar consumată de cei vii (indienii Yanoama din Venezuela; cf. Louis-Vincent Thomas, *Funeral rites: an overview*, în Lindsay Jones (Editor in chief), *Encyclopedia of Religion*, second edition, vol. 5, Detroit, New York, San Francisco, San Diego, London, Munich etc., Macmillan Reference U.S.A. Thomson Gale, 2005, p. 3240; cf. Kodo Matsunami, *International Handbook of Funeral Customs*, Greenwood Press, Westport, 1998, p. 7; „Adventurous descendants can opt to have bits of their «cremains» encased in molten glass objects d'art or placed in flat glass «skipping stones»”; *Ibidem*, p. 194.

³ Cf. Gheorghe Guțu, *Dicționar latin-român*, Editura Humanitas, București, 2003, p. 308.

⁴ Charles Panati, *Cartea sfârșiturilor*, traducere de Octav Ciucă, Editura Orizonturi, București, 2005, p. 35.

⁵ N. Cotos, *Încenușarea și înmormântarea*, în „Candela”, XXXVI (1925), nr. 1-2, p. 4.

⁶ Cf. Doctorand Maxim Nicolae, *Riturile de înmormântare de pe teritoriul țării noastre din cele mai vechi timpuri până la apariția creștinismului*, în „Studii Teologice”, XIX(1967), nr. 3-4, pp. 202-203; „Dintre cele două rituri, funerare, acela al înhumării și acela al incinerării, înhumarea era practica specifică vechilor locuitori carpato-dunăreni din neolitic și din vârsta bronzului, deși acest rit avea să dăinuiască în chip sporadic până la apariția creștinismului”; *Ibidem*, p. 204.

⁷ http://www.orasul.ro/excursiefoto/200108/ex_20_01_08_istorie.htm(22.07.2008).

Rezultatul investigațiilor arheologice constată că atât ritul înhumării, cât și cel al incinerării au existat de foarte mult timp.⁸ Aceste două rituri s-au întâlnit de-a lungul vremii izolate, alăturate sau combinate. Bazându-ne pe mărturiile arheologice, putem afirma că practica înhumării este mult mai veche și mai răspândită decât incinerarea: „Cercetările arheologice, pentru timpurile preistorice, în urma unor săpături făcute în Spy, Predmost (Moravia), Cromagnon, Langerie-Basse, Aurignac, Manthon, Chapelle-aux-Saints (Franța) și în alte locuri arată practicarea înhumării încă din era paleolitică, iar practicarea cremațiunii pare să se fi ivit mai întâi în era neolitică”.⁹

De asemenea, cea mai veche practică folosită la greci și la romani a fost cea a înhumării.¹⁰ Arderea cadavrelor s-a introdus mai târziu, ea fiind rezervată numai regilor, eroilor, bogaților, într-un cuvânt aristocraților. Practic, apariția incinerării la greci nu poate fi precizată în timp, dar se poate afirma cu precizie că această practică e ulterioară ritului înhumării.¹¹

Incinerarea practică de „grupurile indo-europene, în concepția cărora focul transforma corpul defunctului într-o substanță imaterială apropiată de divinitate, se afirmă în mod dominant în Creta, în zona orientală, cu depozitarea cenușii în urne. Începând cu mileniul al doilea î. Hr., această practică se răspândește la diferite civilizații europene, iar din sec. XIII î. Hr., câmpurile de urne se întâlnesc și în Europa centro-răsăriteană. Între secolele XI-IX î. Hr. este atestată și în aria mediteraneană și intră în uz și la greci și la populațiile italice la începutul epocii fierului, odată cu invazia «popoarelor mării».”¹²

⁸ Vezi *Encyclopædia of Religion and Ethics*, vol. IV, edited by James Hastings, M. A., D. D., Edinburg: T. & T. Clark, 1911, p. 423.

⁹ Prof. Vladimir Prelipceanu, *art. cit.*, p. 415.

¹⁰ „Epoca incinerării” a fost precedată și la greci de o epocă în care, ca și la perși, indieni și germani, morții erau înmormântați întregi”; vezi Erwin Rohde, *Psyche*, Traducere și cuvânt înainte de Mircea Popescu, Editura Meridiane, București, 1985, p. 41; când s-a introdus la Roma incinerarea, religia oficială nu s-a opus, cu condiția de a se preleva de la cadavru un fragment (*os resectum*), cel mai adesea un deget, pentru a fi înhumat după vechea tradiție; cf. Mihaela Paraschiv, *Femeia în Roma antică*, ediția a II-a revizuită și adăugită, Editura Junimea, Iași, 2003, p. 160; cf. Lewis R. Aiken, *Dying, Death and Bereavement*, Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, Mahwah, New Jersey, 2001, p. 130.

¹¹ Penny Colman afirmă că grecii au început să-și incinereze morții aproximativ în jurul anului 1000 î. H., iar romanii în jurul anului 600 î. H.; vezi Penny Colman, *op. cit.*, p. 190.

¹² Diana Cristev, *Ideii și riturile funerare în lumea greco-romană*, Editura „Jurnalul Literar”, București, 2002, p. 33.

În legende, Hercule este văzut „ca cel dintâi care s-ar fi ars pe muntele Oeta, pentru a se înălța, în propria-i flacără, către Zeus. El a fost urmat în acest exemplu de așa numiții eroi Patrocle¹³ și Miseniu, pe care îi cântă poetul Virgil”.¹⁴ La purificarea prin foc și obținerea nemuririi face referire și gestul zeiței Demeter, care dorea să-l facă nemuritor și veșnic pe Demophon, ascunzându-l noaptea în foc „ca pe un tăciune”.¹⁵

Antropologii plasează originea acestei metode în cadrul triburilor ce populau Europa de Nord.¹⁶ Se pare că, pentru aceștia, ritualul nu avea conotații religioase, fiind utilizat într-un scop cât se poate de practic: în vreme de război, incinerarea permitea ca eroii uciși în ținuturile străine să fie readuși acasă într-un interval de câteva săptămâni sau luni după moarte, unde să beneficieze de funeralii naționale la care să participe rudele și mulțimea. Cadavrele erau incinerate pe câmpul de luptă, iar cenușa era adunată și transportată de un curier sau păstrată în urne individuale și adusă acasă odată cu restul armatei. În lipsa unor mijloace de conservare a cadavrelor, incinerarea era singura modalitate de a păstra și transporta pe cei morți.¹⁷ În unele situații, incinerarea era folosită pentru a

¹³ Donovan J. Ochs, *Consolatory Rhetoric. Grief, Symbol and Ritual in the Greco-Roman Era*, University of South Carolina Press, 1993, p. 40.

¹⁴ Louis-Vincent Thomas, *Funeral rites: an overview*, în Lindsay Jones (Editor in chief), *Encyclopedia of Religion...*, p. 3240; Prof. Vladimir Prelipeanu, *art. cit.*, p. 416; Atanasie Marian Marienescu, *Cultul păgân și creștin. Sărbătorile și datinile romane vechi*, ediție critică de I. Opreșan, Editura Saeculum I. O., București 2005, p. 314.

¹⁵ Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. 1, traducere din limba franceză de Cezar Baltag, Editura Universitas, Chișinău, 1994, p. 305.

¹⁶ „Prehistoric people practiced cremation, and by the early Stone Age it was commonly used in northern Europe and the Near East. During the next thousand years, cremation spread into the British Isles, Spain, Portugal, Hungary, northern Italy, and Greece. Around 600 B.C.E. cremation was adopted by the early Romans, and as the Roman Empire expanded, the practice of cremation spread. [...] Several centuries later so did early Christians, who viewed cremation as a pagan practice of the Greco-Roman cultures. As Christians multiplied, so did the practice of inhumation, and by C.E. 400 in Europe it had completely replaced cremation, except during times of plagues and wars when dead bodies piled up. Eventually, however, in the late 1800s cremation was revived”; cf. Penny Colman, *op. cit.*, pp. 61-63.

¹⁷ Charles Panati, *op. cit.*, pp. 35-36; „After battles the ancient Greeks built pyres and cremated the bodies of dead soldiers to prevent them from being desecrated; also, it was easier to bring bones back home to be honored and buried”; cf. Penny Colman, *op. cit.*, p. 67.

preveni profanarea mormintelor romanilor uciși în lupte în regiunile îndepărtate.¹⁸

Conflictele armate frecvente și îndelungate din antichitate au transformat incinerarea, la început, într-o metodă obișnuită de îndepărtare a cadavrelor, apoi într-una preferată. Deși, în cele mai multe cazuri, cetățenii greci și romani preferau înhumarea, incinerarea a devenit asociată curajului, bărbăției, patriotismului și gloriei militare, încât în timp ea a început să fie privită ca singurul sfârșit potrivit al unei vieți eroice. În lumea romană, statutul social al celui decedat era exprimat prin amploarea incinerării care i se făcea la moarte. Dacă cei săraci foloseau un foc mic pentru arderea cadavrelor, cei bogați părăseau această lume în adevărate incendii programate.¹⁹

În acest context, romanii au reușit să obțină și profit material prin vânzarea unor urne scumpe familiilor îndoliate pentru păstrarea cenușii rudelor incinerate, prin închirierea spațiului pentru depozitarea acestor urne într-un columbar – cavou cu mai multe șiruri de nișe în care erau puse urnele funerare – sau prin oferirea unor lacrimatorii ornate și împodobite cu pietre prețioase, destinate colectării lacrimilor celor îndoliați, îngropate apoi alături de cei decedați.²⁰

Și Erwin Rohde, în lucrarea sa *Psyché*, încearcă să găsească motivele pentru care s-a practicat incinerarea cadavrelor într-o anumită perioadă, la greci, dar și la alte popoare. Pentru greci, motivația ar fi aceea că sufletul plutește între cele două lumi până când trupul său este mistuit prin foc. De aceea, pentru ca sufletul să poată coborî în Hades, dublul său trupesc trebuie să fie în prealabil nimicit. Morții

¹⁸ „La romani, incinerarea nu este o rânduială veche: altădată morții erau înhumați. Însă după ce au aflat că războinicii îngropați în pământuri îndepărtate erau dezgropați, atunci s-a impus noua regulă. Și totuși, multe familii au păstrat vechile rituri”; Plinius, *Naturalis Historia, Enciclopedia cunoștințelor din Antichitate. Volumul al II-lea – Antropologia. Zoologia*, ediție îngrijită, prefață și note de Ioana Costa, indice de Tudor Dinu, Editura Polirom, Iași, 2001, p. 58.

¹⁹ Charles Panati, *op. cit.*, p. 36; „Cu cât eroul era mai vestit, cu atât focul era mai puternic. *Iliada* consemnează cât de complexă și de elegiacă devenise incinerarea eroilor greci. Zeus, zeul suprem, îl forțează pe Ahile să cedeze cadavrul lui Hector pentru ca tatăl eroului ucis, regele troian Priam, să-l poată incinera cu funeralii demne de un suveran. Ahile poruncise anterior construirea unui rug de aproape zece metri pătrați pentru a transforma în cenușă trupul lui Patrocle, prietenul său ucis în luptă. Iar după ce o săgeată a lovit călcâiul atât de vulnerabil al lui Ahile, însuși conducătorul Războiului Troian a beneficiat de cea mai spectaculoasă incinerare – un caz clasic de dovedire a superiorității”; *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

sunt „liniștiți” doar prin foc, se spune în *Iliada* lui Homer. Câtă vreme sufletul menține o „rămășiță pământescă”, păstrează și sentimentul, conștiința celor ce se petrec în lumea aceasta.²¹

Mai departe, Erwin Rohde amintește și ipoteza conform căreia arderea cadavrelor, așa cum o practicau perșii, germanii, slavii și alte neamuri, își are originea în epoca nomadismului.²² După cum se știe, hoardele nomade nu au locuințe stabile în care sau lângă care să-și îngroape morții și să poată oferi hrană sufletelor lor. De aceea, este ușor de presupus că aceștia, nedorind să lase cadavrele pe câmp, pradă fiarelor sălbatice, ar fi ars cadavrele, iar cenușa au pus-o în ulcioare pe care le purtau ușor cu ei. Jakob Grimm propune, în acest caz, și ipoteza că arderea cadavrului ar însemna jertfirea celui mort în fața divinității.²³

Concluzionând, Erwin Rohde arată că arderea trupului neînsuflețit este „o expresie a griii pentru cei morți, care nu mai rătăcesc fără odihnă, dar și pentru cei rămași în viață, pe care sufletele, surghiunite în adâncurile pământului, nu-i vor mai putea tulbura vreodată cu prezența lor. Grecii din epoca homerică, obișnuiți de mult cu incinerarea, nu au nici o teamă de strigoi. Cei care au recurs cei din-tâi la incinerare s-au *temut* însă cu siguranță de ceea ce tocmai nimicirea trupului prin foc trebuia să *prevină*. Doar teama că sufletele ar putea să rămână prezente terifiante explică graba cu care se urmărea plecarea lor în lumea nevăzută de dincolo. Obiceiul incinerării (de oriunde ar fi fost preluat de greci)²⁴ confirmă, deci, în mod implicit, opinia că a trebuit să fi existat cândva, la greci, credința în puterea și înrâurirea sufletelor asupra celor vii – având la bază mai mult teama decât venerația –, credință în legătură cu care în poemele homerice nu se mai întâlnesc decât puține vestigii.”²⁵

²¹ Erwin Rohde, *op. cit.*, pp. 36-37.

²² Zezi și Bertram S. Puckle, *Obiceiuri și ritualuri funerare. Originea și dezvoltarea lor*; traducere de Ioana Avădanei, Editura Dochia, Iași, 2006, p. 183.

²³ Erwin Rohde, *op. cit.*, pp. 37-39.

²⁴ Se pare că incinerarea a intrat în uz după invazia în Pelopones a triburilor de doriene, între 1200-800 î. H., care introduseseră acest tip de ritual funerar, de origine indoeuropeană; Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, Editura Albatros, București, 1995, p. 61.

Tudor Pamfilie, *Mitologie românească*, Ediție îngrijită de Iordan Datcu, Editura „Grai și Suflet – Cultura Națională”, București, 2000, p. 207.

²⁵ Erwin Rohde, *op. cit.*, p. 40.

Ca regulă generală, incinerarea se practica la indieni, în perioada vedică, dar se obișnuia și îngroparea în pământ, expunerea cadavrelor sau aruncarea lor în fluviul Gange.²⁶

În perioada vedică, focul, personificat de această dată de zeul Agni, avea menirea să ducă pe defunct la locuința părinților săi după incinerare.²⁷ Astăzi, turistul este impresionat de imaginea împrăștierii în fluviul Gange a cenușii celor decedați (așa cum s-a întâmplat și cu cenușa lui Gandhi). Acest gest este legat de dorința de eliberare prin apele fluviului Gange care purifică prin excelență, deoarece el poartă totul spre ocean, iar acesta face ca tot ce fusese formă și avusese sens, deci dorință și suferință, să devină indiferent și lipsit de formă.²⁸ Hinduismul susține, de asemenea, că sufletul este doar „o mică parte componentă a atotcuprinzătorului principiu cosmic, captiv o perioadă în corpul omenesc. Prin arderea cadavrului, sufletul este eliberat și, în același timp, corpul, care nu mai este necesar, este purificat prin foc.”²⁹ Trupul unui hindus este spălat, iar apoi, incinerat. Prin ardere, el se amestecă cu vântul, aerul și pământul.³⁰ După credința hindusă, aceeași scânteie de viață, același spirit a fost adăpostit în trupurile a zeci, sute sau mii de ființe umane, de aceea este evident faptul că rămășițele fizice sunt doar amintiri trecătoare și nesemnificative ale acestei treceri.³¹

Pe lângă celelalte motivații ale incinerării, se pare că aceasta a fost un mod foarte eficient de a scăpa de fantome, deoarece arderea trupurilor însemna anihilarea sau îndepărtarea sufletelor celor morți. Chiar și obișnuitul gărduț sau pietrele funerare așezate pe mormânt sau în jurul acestuia³² par a fi „bariere” pentru cel mort.³³

²⁶ Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Riturile de înmormântare în diferite religii*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, XXXVII(1961), nr. 1-2, p. 60.

²⁷ *Ibidem*, p. 61.

²⁸ Patricia Hidiroglou, *Apa și simbolistica ei. Eseu de antropologie religioasă*, traducere de C. Litman, Editura Univers Enciclopedic, București, 1997, pp. 196-197; cf. Lewis R. Aiken, *op. cit.*, p. 131.

²⁹ Cedric Mims, *Enciclopedia morții*, traducere Paul Octav Ciucă, Editura Orizonturi, București, 2006, p. 186.

³⁰ Penny Colman, *op. cit.*, p. 121.

³¹ Kodo Matsunami, *op. cit.*, p. XX.

³² Și la noi în țară au fost descoperite morminte vechi împrejmuite cu pietre așezate în formă de cerc sau de patrulete. Mulți cercetători văd în această practică o formă de apărare împotriva celor morți, o măsură de prevenire a întoarcerii lor; Cf. Nicolae Bot, *Rituri funerare: vechime și semnificație*, în „Anuarul de folclor”, vol. 3-4, 1983, p. 50.

³³ Bertram S. Puckle, *op. cit.*, p. 183; Penny Colman, *op. cit.*, p. 67; cf. Diana Cristev, *op. cit.*, pp. 67-68.

În jurul anului 100 d. H., incinerarea a început să nu mai fie practică în regiunile în care s-a predicat creștinismul. Răspândirea religiei creștine a jucat un rol foarte important în acest sens, deoarece Biserica dezaproba această metodă folosită de păgâni și considera că aceasta nu era potrivită cu învățătura ei despre învierea trupurilor în ziua judecării universale. Există și o explicație de ordin practic referitoare la oprirea incinerărilor care amintește de criza de masă lemnoasă din Imperiul Roman din jurul anului 100 d.H., urmare a tăierii copacilor pentru rugurile funerare. Deoarece materialul lemnos era folosit cu precădere în construirea corăbiilor și fortărețelor, folosirea cherestelei a fost restricționată.³⁴

La vechii germani exista aceeași practică ca și la vechii greci. Incinerarea era practică doar de regi, prinți, eroi, cei bogați, într-un cuvânt, de întreaga nobilime, iar înhumarea era folosită de oamenii din popor. Această metodă a incinerării a durat până la încreștinarea germanilor. Practica arderii morților dispare încetul cu încetul, deși cazuri de incinerare mai sunt întâlnite până pe la anul 1300, în Prusia occidentală.³⁵

Legea mozaică dispunea ca trupurile celor ce fuseseră condamnați la moarte (prin diferite metode) să fie îngropate imediat ce aceștia mureau. Porunca era atât de categorică de teamă ca, din cauza climei excesiv de calde, trupurile intrate imediat în putrefacție să nu dea naștere la vreo molimă. Acest lucru se găsește în mod clar exprimat de Moise, în cartea sa Deuteronomul, capitoul 21: „De se va găsi la cineva vinovăție vrednică de moarte și va fi omorât, spânzurat de copac, trupul lui să nu rămână peste noapte spânzurat de copac, ci să-l îngropi tot în ziua aceea, căci blestemat este înaintea Domnului tot cel spânzurat pe lemn și să nu spurci pământul tău pe care Domnul Dumnezeuul tău ți-l dă moștenire” (Deuteronomul 21, 22-23).

În întreaga istorie a poporului evreu, nu se amintește nici un caz de incinerare³⁶, doar cu excepția unor împrejurări deosebite, precum

³⁴ Charles Panati, *op. cit.*, p. 37.

³⁵ Prof. Vladimir Preliceanu, *art. cit.*, p. 416.

³⁶ Arderea trupului lui Saul pare să fie o excepție remarcabilă de la regulă dacă ținem cont de două aspecte. Mai întâi, Saul și-a pus singur capăt zilelor, iar în al doilea rând, arderea trupului lui Saul s-a făcut pentru a preveni o nouă ofensă mai mare: „Auzind locuitorii Iabeșului din Galaad cele ce făcuseră filistenii cu Saul, s-au ridicat toți oamenii puternici, au mers toată noaptea și au luat trupul lui Saul și trupurile fiilor lui de pe zidurile cetății Bet-San și le-au adus în Iabeș și le-au ars acolo” (I Regi 31, 11-12); vezi Bertram S. Puckle, *op. cit.*, p. 194.

războaie, ciumă sau anumite păcate grave³⁷, arderea cadavrelor fiind considerată o practică păgână: „Să nu faci așa Domnului Dumnezeuului tău, căci aceia fac dumnezeilor lor toate de care se îndepărtează Domnul și pe care le urăște El; aceia și pe fiii și pe fiicele lor le ard pe foc înaintea dumnezeilor lor” (Deuteronomul 12, 31).

Cei condamnați a fi arși (dar numai în condițiile de mai sus) nu erau înmormântați la un loc cu cei care erau înhumați, cu cei din cimitirul comun, ci erau depuși într-un loc cu totul separat unde erau îngropați sinucigașii, trădătorii și cei de alte religii decât cea iudaică. Poporul iudeu nu numai că a respins acest obicei (practicat de popoarele vecine), dar a stat departe chiar și cu gândul de el. Arderea morților era considerată ca o „urâciune” înaintea lui Dumnezeu, ca o blasfemie adusă Creatorului. Cele câteva exemple de incinerări reprezintă excepțiile rare din cadrul zbuciumatei istorii a iudeilor.³⁸

Înhumarea are pentru evrei și un caracter expiator, deoarece aceștia cred că etapele descompunerii în mormânt sunt experimentate ca o durere fizică de cel decedat, drept ispășire pentru păcate.³⁹

Incinerarea cadavrelor este respinsă de evrei și din cauza faptului că, în credința acestora, Dumnezeu îi va învia pe oameni plecând de la un os mic care se află la coloana vertebrală și care nu putrezește.⁴⁰ În acest sens, poate fi amintită și viziunea din cartea lui Iezechiel.⁴¹

³⁷ Astfel, pentru incest se prevedea arderea în foc a inculpatului (Levitic 20, 14); dacă fiica unui preot făcea păcatul desfrânării se ardea în foc (Levitic 21, 9).

³⁸ Cf. *Encyclopaedia Judaica*, second edition, vol. 4, Fred Skolnik (Editor in chief), Detroit, New York, San Francisco, New Haven, Conn., Waterville, Maine, London, Macmillan Reference U.S.A. Thomson Gale in association with Keter Publishing House LTD., Jerusalem, 2007, p. 291.

³⁹ Bertram S. Puckle, *op. cit.*, p. 195.

⁴⁰ Kodo Matsunami, *op. cit.*, p. XXII.

⁴¹ „Fost-a mâna Domnului peste mine și m-a dus Domnul cu Duhul și m-a așezat în mijlocul unui câmp plin de oase omenești, și m-a purtat împrejurul lor; dar iată oasele acestea erau foarte multe pe fața pământului și uscate de tot. Și mi-a zis Domnul: «Fiul omului, vor învia, oasele acestea?» Iar eu am zis: «Dumnezeule, numai Tu știi aceasta». Domnul însă mi-a zis: «Proorocește asupra oaselor acestora și le spune: Oase uscate, ascultați cuvântul Domnului! Așa grăiește Domnul Dumnezeu oaselor acestora: Iată Eu voi face să intre în voi duh și veți învia. Voi pune pe voi vine și carne va crește pe voi; vă voi acoperi cu piele, voi face să intre în voi duh și veți învia și veți ști că Eu sunt Domnul». Proorocit-am deci cum mi se poruncise. Și când am proorocit, iată s-a făcut un vuiet și o mișcare și oasele au început să se apropie, fiecare os la încheietura sa. Și am privit și eu și iată erau pe ele vine și crescuse carne și pielea le acoperea pe deasupra, iar duh nu era în ele. Atunci mi-a zis Domnul: «Fiul omului, proorocește duhului, proorocește și spune duhului: Așa grăiește Domnul

În vremurile moderne, mai ales după anul 1887, când șeful rabin Marcus Nathan Adler, deși se opunea incinerării, a permis înhumarea cenușii unei persoane incinerate în cimitirul evreiesc din Marea Britanie, au apărut anumite grupări evreiești care permit incinerarea. Cu toate acestea, comunitățile tradiționale nu sunt de acord în continuare cu această practică și nu permit îngroparea celor incinerati în cimitirele lor.⁴²

Creștinii, inițial proveniți în majoritate dintre evrei, au practicat exclusiv înhumarea morților. Această practică a fost preluată, la rândul lor, de creștinii proveniți din lumea greco-romană. Ea s-a generalizat peste tot unde s-a răspândit creștinismul. Popoarele păgâne, necreștine, intrând în contact cu „noua religie universală”, creștinismul, au înlocuit incinerarea cu înhumarea.

II. Controverse privind incinerarea

Factorii invocați în favoarea incinerării sunt: sănătatea populației (susținătorii incinerării afirmă că putrezirea cadavrelor în morminte infectează apa de ploaie, precum și apele freactice din subteran, având drept consecință poluarea fântânilor cu apă potabilă, precum și a râurilor), probleme legate de transportul trupului la cimitirele îndepărtate, locul de înhumare, costul mai mic, deoarece nu este nevoie de sicriu sau cavou, evitarea furturilor din morminte, transportarea eficientă a rămășițelor, posibilitatea de a păstra cenușa celor incinerati în încăperi protejate de diferitele stări ale vremii, folosirea cenușii ca îngrășământ natural, împrăștierea ei într-un loc cu semnificații personale pentru cel mort.⁴³

Aceste argumente sunt însă combătute chiar de numeroși oameni de știință. Dr. Maout, în scrierea sa *Essai sur l'hygiène des cimitiers* spune că „apa provenită din terenurile de înhumare nu poate fi contaminată de produsele chimice ale descompunerii cadavrelor sau de prezența microorganismelor, din cauza puterii naturale de purificare, ce o are pământul, care se face în timpul strecurării ei prin straturile pământului.”⁴⁴ Pentru a întări afirmațiile Dr. Maout, un alt

Dumnezeu: Duhule, vino din cele patru vânturi și suflă peste morții aceștia și vor învia!» Deci am proorocit eu, cum mi se poruncise, și a intrat în ei duhul și au, înviați și mulțime multă foarte de oameni s-au ridicat pe picioarele lor” (Iezechieel 37, 1-10).

⁴² Cf. *Encyclopaedia Judaica*..., p. 281.

⁴³ Kodo Matsunami, *op. cit.*, p. 173.

⁴⁴ Prof. Vladimir Prelipceanu, *art. cit.*, p. 420.

reprezentant al medicinei, Dr. Robinet, bazându-se pe experiențele lui Pasteur asupra izvoarelor, chiar și a celor mai puțin adânci, situate în apropierea râurilor și mai jos de nivelul acestora, susține că „ele rămân apărute de pământ, împotriva infiltrațiilor particulelor solide cele mai fine”. Prezentând mai departe adevăratele surse de poluare, el amintește că „localurile celor vii, cu spitalele interioare, cu cloacele lor, cu înghesuiala lor, cu leprele, mizeria, excesele și viciile lor, sunt incontestabil, incomparabil mai respingătoare, mai vătămătoare și mai ucigătoare decât cetatea morților.”⁴⁵ Așadar, din punct de vedere igienic, înmormântarea trupurilor prezintă numai avantaje, iar toate „dovezile” pro-incinerationiștilor nu sunt convingătoare. Chiar și folosirea trupurilor celor morți pentru a produce gaz pentru iluminare, în alte scopuri industriale sau în agricultură, sunt argumente lipsite de orice respect pentru cel mort.⁴⁶ De asemenea, venitul care s-ar putea obține de pe suprafețele de teren care sunt folosite pentru înhumare nu mai impresionează pe nimeni.⁴⁷ Ca răspuns la acest aspect al problemei (profitul obținut prin cultivarea pământului folosit pentru îngropare), Amedée Latour spune că dacă incinerarea ar fi fost forma acceptată de îndepărtare a unui cadavru „încă de pe vremea lui Socrate, omenirea s-ar fi stins de multă vreme ca rezultat al răcirii prin distrugerea tuturor materialelor combustibile disponibile.”⁴⁸

Chiar din punct de vedere juridic, înhumarea este preferabilă incinerării⁴⁹, ba chiar este necesară. Se știe foarte bine că în caz de crimă, justiția se adresează medicinei legale, atunci când alte mărturii lipsesc cu desăvârșire. În astfel de împrejurări, cercetările și constatările medicilor legali aduc servicii extrem de importante justiției. În multe cazuri există prezumția otrăvirii unor persoane, fără să se fi putut constata acest fapt imediat, înainte de înhumarea sau incinerarea celui mort. Luându-se în considerare aceste bănuieli, se dă imediat ordin ca aceste trupuri să fie exhumate. Dacă ipoteza se confirmă, se pot constata, chiar și leziunile părților moi ale corpului,

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ Bertram S. Puckle, *op. cit.*, p. 187; „The body deserved reverential treatment both in respect for what it had been and for what it would become”; cf. David Cressy, *Birth, Marriage, and Death. Ritual, Religion, and the Life-Cycle in Tudor and Stuart England*, Oxford University Press, New York, 1999, p. 389.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 188.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 189.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 190.

iar otrăvurile pot fi dovedite imediat, unele, după un timp destul de lung, altele, după un timp mai scurt, în funcție de natura toxinelor cu care s-a făcut otrăvirea. Leziunile oaselor și ale craniului se pot constata și după mulți ani. Prin ardere, otrăvurile de origine organică dispar cu totul (de exemplu fosforul), iar substanțele pe care focul nu le poate distruge (precum plumbul și sărurile) pot fi ușor îndepărtate prin împrăștierea cenușii. Pentru a combate acest adevăr, susținătorii incinerării propun ca toate cadavrele destinate incinerării să fie supuse mai întâi autopsiei, fără excepție, și după o analiză riguroasă a lor, să se procedeze la arderea lor. Acest lucru este extrem de greu de realizat, am putea zice imposibil, fiindcă astfel de analize cer timp îndelungat și costuri foarte mari.

Să nu uităm aportul imens al înhumării la cunoașterea trecutului derivat din descoperirile din mormintele anticilor. Cât de săracă ar fi istoria îndepărtată fără monumentele și vestigiile funerare!⁵⁰

Deși știința a ajuns să afirme că moartea este un fenomen natural, oamenii au o foarte mare frică de moarte; caută să se elibereze de gândul la ea și încearcă să eludeze realitatea ei. Așa s-au născut mișcările ecologiste care refuză „vizibilitatea socială a morții” și care au ajuns să opună înmormântării incinerarea, considerată economică și mai puțin costisitoare: „Ecologiștii, prin incinerarea defunctului, facilitează întoarcerea sa la entitatea universală, dar ei, care sunt în mare parte atei, refuză să o numească conștiință universală, Dumnezeu. Aceasta s-ar înrudi mai curând, pentru ei, cu o expresie plenară a realității prin gândirea umană. Ecologiștii refuză vizibilitatea socială a morții. Ei fac parte din generația în care a apărut negarea morții, astfel că unii dintre ei, nepregătiți pentru eventuala moarte precoce a unui apropiat, au luat cunoștință de acest eveniment în mod indirect: decalajul între moartea trăită concret și negarea al

⁵⁰ *Ibidem*, pp. 189-190; „Dezvoltarea arhitecturii mormintelor a avut o însemnătate deosebită pentru istoria artei. Piramidele, mormintele faraonilor sunt minuni ale lumii antice. Mausoleul din Halikarnas e un monument funerar fără asemănare, ca și așa-zisul sarcofag al regelui Alexandru din Sidon și diferitele sculpturi ale mormintelor, ale sicriilor și ale monumentelor funerare. Nu putem să nu fim impresionați de grămada de comori scoase de arheologi din sicriile, mormintele și necropolele celor înhumați și cărora știința le datorează atât de mult. Mormintele evocă trecutul unui popor și afirmă dreptul la pământul pe care-l locuiește, pentru că în fiecare mormânt se află urmele unei solii din care se desprind adesea comanda-mente pline de demnitate”; Pr. Prof. Nicolae Neaga, *Incinerarea și înmormântarea în lumina Sfintei Scripturi*, în „Teologie și viață”, I(LXVII)(1991), nr. 4-8, p. 92.

cărei obiect îl face moartea în societatea noastră ar fi făcut-o, paradoxal, mult mai vizibilă și, prin aceasta, insuportabilă. Valoarea incinerării rezultă dintr-o voință de a oculta cât mai mult moartea în fața eșecului medicinei și al societății de «eradicare» a ei.⁵¹

Nici un argument pentru cei ce susțin incinerarea trupului celui mort nu are valoare și nici fundament. Din punct de vedere religios, acest lucru este cu totul împotriva a ceea ce a spus și a săvârșit Mântuitorul, aici pe pământ. După ce a fost răstignit pe cruce, Iisus Hristos nu a fost incinerat, ci îngropat în mormânt unde a stat trei zile. Sfântul Apostol Ioan spune că la sfârșitul lumii „cei din morminte vor auzi glasul Lui” (Ioan 5, 28). Deci el formulează clar: „cei din morminte” și nu cei „din cuptoare” (sau columbarii). Iisus Hristos a stabilit concis că îngroparea este singura modalitate de a ne exprima dragostea față de trupul celui adormit. Nu-l ardem, ci-l dăm pământului din care este făcut (Eclesiast 12, 7). Prin incinerare, așadar, s-a înlocuit revelația lui Dumnezeu: „Pământ ești și în pământ te vei întoarce” (Facerea 3, 19), cu voia omului: „În foc vei arde!”⁵²

Sfântul Apostol Pavel aseamănă cimitirul cu un câmp deschis, căci, precum sămânța aruncată în pământul arat încolțește și dă rod însutit, la fel și credincioșii vor învia. „Așa este și învierea morților: se seamănă (trupul) întru stricăciune, înviază întru nestrăicăciune” (I Corinteni 15, 42).

În cele din urmă, un argument simplu vine să ne întărească credința că incinerarea nu este o modalitate onestă de despărțire de trupul unui om. Dacă am muncit o viață, dacă ne-am pus în folosul familiei și al țării munca și priceperea, oare la moartea noastră nu suntem vrednici nici măcar de un mic petec de pământ? Asta a fost tot ceea ce am meritat? Să ajungem o mână de cenușă într-o lădiță „aruncată” într-un ungher uitat al casei?

A alege incinerarea înseamnă a refuza cultul morților, substituindu-l cu un cult al rememorării (fotografii, flori și alte amintiri)⁵³, diminuându-se, în felul acesta, legătura dintre cei vii și cei morți în rugăciune în cadrul Bisericii.

⁵¹ Calinic Botoșăneanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor, *Tanatologie și Nemurire*, Editura Cantes, Iași, 1999, p. 109.

⁵² Pr. Constantin N. Coman, *Să ardem trupurile sau să le dăm pământului*, în „Biserica Ortodoxă Română”, XLII(1924), nr. 6, p. 341.

⁵³ Philippe Ariès, *Omul în fața morții*, vol. II, traducere și note de Andrei Niculescu, Editura Meridiane, București, 1996, p. 389.

III. Atitudinea Bisericii Ortodoxe Române față de incinerare

Văzând că această problemă a incinerării, influențată de ideile secularizante ale revoluției franceze și apărută în cadrul Bisericii creștine în anul 1874, când s-a construit primul crematoriu la Milano, ia amploare, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române s-a întrunit la 15 iunie 1928, luând în discuție toate motivele de ordin spiritual și canonic. În urma întrevederilor s-au hotărât următoarele: 1. preoții să prevină din vreme pe enoriași, atrăgându-le atenția, ca în cazul când cineva dintre ei ar voi să se incinereze, Biserica le va refuza orice asistență religioasă; 2. înainte de oficierea prohodului unui mort, preotul respectiv trebuie să aibă grijă să se informeze pe lângă familia mortului la care cimitir se va înmormânta cel decedat; 3. celor ce totuși au fost incinerați sau se vor incinera, să li se refuze orice serviciu religios, atât la moarte, cât și după moarte.⁵⁴

Biserica Ortodoxă Română a dezbătut din nou această problemă în ședința din 22 februarie 1933 în care s-a hotărât ca instrucțiunile formulate în ședința din 15 iunie 1928 cu privire la incinerare să se comunice tuturor chiriarhilor pentru a le pune în vedere preoților. Așadar, Biserica Ortodoxă Română și-a exprimat în mod clar atitudinea față de această practică. Din 1928 și 1933, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române nu a revenit asupra acestei hotărâri, așa încât ea exprimă punctul de vedere oficial al Bisericii noastre.⁵⁵

Biserica Romano-Catolică a aprobat incinerarea în anul 1963, în cadrul Conciliului II Vatican, cu condiția prezenței cadavrului în momentul slujbei.⁵⁶ În anul 1997 însă, Vaticanul a acceptat și slujbele pentru cenușa mortului. Această hotărâre nu este acceptată de majoritatea preoților italieni, care admit să facă slujbe doar pentru trupul celui decedat, iar unii se opun radical incinerării.⁵⁷

⁵⁴ Pr. Prof. Dr. Nicolae D. Necula apud <http://www.parohiamacin4.org/incinerarea.htm>(22.07.2008).

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ Cedric Mims, *op. cit.*, p. 193; „Until the Second Vatican Council (1962-1963), canon law of the Roman Catholic Church forbade cremation as a proper form of disposing of the dead. However, the Roman Catholic Church now condones cremation, and priests can take part in services for cremated persons”; cf. Lewis R. Aiken, *op. cit.*, p. 130.

⁵⁷ <http://hristofor.wordpress.com/2008/01/14/biserica-catolica-a-acceptat-arderea-mortilor/> (10.06. 2008).

Incinerarea este respinsă de Biserica Ortodoxă și pentru faptul că, prin ardere, se pot distruge acele relicve sau trupuri ale sfinților care, prin voia lui Dumnezeu, pot deveni locuri de manifestare a puterii Lui. În acest fel putem spune că distrugerea corpurilor sfinților este, de fapt, o luptă împotriva lui Dumnezeu și a lucrării Sale mântuitoare în lume.

În cazul Bisericii Ortodoxe din diaspora, datorită situației delicate create de frecvența mare a acestei practici, există unele mici derogări sau abateri. Astfel, în cadrul Mitropoliei Ortodoxe Române a Germaniei, Europei Centrale și de Nord, s-a hotărât ca în cazul în care preoții vor întâlni familii care insistă, totuși, pentru incinerarea trupurilor celor răposați ai lor, slujba înmormântării să se facă numai înainte de incinerare. De asemenea, în cazul în care cineva, din neștiință sau din alte motive, îl va informa pe preot despre decesul unei persoane abia după ce trupul celui răposat a fost incinerat, nu se va mai săvârși slujba înmormântării, ci doar aceea a Parastasului, cu citirea Apostolului și Evangheliei.⁵⁸ Odată acordată, această permisiune mută automat problema din zona teologiei sistematice, în cea a teologiei practice. Din punctul de vedere al teologiei ortodoxe sistematice nu sunt obiecții fundamentale împotriva incinerării. Dacă acestea ar exista, atunci ar fi pusă sub semnul întrebării mântuirea tuturor celor care au murit în accidente și ale căror trupuri au ars sau au fost distruse în totalitate. De asemenea, dacă trupul ar fi absolut necesar să fie îngropat pentru a învia, atunci s-ar diminua, teoretic, atotputernicia lui Dumnezeu care a făcut pe om „din nimic”.⁵⁹ Cu toate acestea, argumentele scripturistice, problema sfintelor moaște, amintită mai sus, și alte rațiuni de natură practică foarte puternice au determinat acceptarea și promovarea înhumării de către Biserica Ortodoxă.

⁵⁸ <http://cbrom.de/Teme-Actuale/incinerare.htm>(20.06.2008).

⁵⁹ Perisabilitatea osemintelor nu este o piedică pentru înviere. Trupurile oamenilor, deși nu mai pot fi găsite în stare intactă, deoarece au fost distruse din diverse motive (sau chiar au fost metabolizate de animale după cum se vede și în scena Judecării de Apoi de la Mănăstirea Voroneț și din alte locuri), prin atotputernicia lui Dumnezeu fiecare parte componentă a lor se va găsi și se va uni cu persoana căreia i-a aparținut. Se afirmă că fiecare particulă ar avea imprimată în ea amprenta persoanei căreia i-a aparținut și în felul acesta, la sfârșitul lumii, când va avea loc învierea de obște, fiecare părticică infimă de materie va reveni posesorului inițial.

Mai adăugăm faptul că incinerarea poate fi asemănată chiar cu păcatul sinuciderii. Dacă cel care în mod conștient își distruge trupul prin diverse mijloace, este considerat sinucigaș, tot așa și cel care solicită incinerarea trupului său după moarte, deși lipsit de suflet, poate primi același apelativ în virtutea faptului că antropologia creștină nu desparte sufletul de trup. Omul complet a fost creat de Dumnezeu trup și suflet și de aceea, distrugerea trupului prin incinerare, dacă nu echivalează cu păcatul suicidului, în mod deplin, poate fi considerată cel puțin o sinucidere parțială.

Creștinii ortodocși trebuie să rămână fermi în hotărârile stabilite de Sfinții Părinți ai Bisericii⁶⁰ prin canoanele lor, gândindu-se că, oricât de mult rău a făcut cineva cât a fost în viață, nimeni și nimic nu-l poate condamna la incinerare, și să păstreze ca etalon revelația divină descoperită omului prin Mântuitorul nostru Iisus Hristos.

Tertulian afirmă că „nu trebuie arse corpurile. Alta este însă rațiunea acestei pietăți, [...] adversară a cruzimii față de corp, pe care omul nu trebuie să-l dea ca pentru ispășirea unei pedepse.”⁶¹

Dumnezeu Însuși, adresându-se omului devenit muritor în urma păcatului neascultării, a rânduit ca trupul acestuia după moarte să se întoarcă în pământ: „În sudoarea feței tale îți vei mânca pâinea ta, până *te vei întoarce în pământul din care ești luat; căci pământ ești și în pământ te vei întoarce*” (Facerea 3, 19). Biserica Ortodoxă respinge incinerarea trupurilor celor răposați ca fiind contrară învățaturii ei, tradiției creștine referitoare la moartea și învierea trupurilor, precum și cinstei cuvenite persoanei umane, deci și trupului, care este, după cuvântul Sfântului Apostol Pavel, templu al Duhului Sfânt (I Corinteni 6, 19). Omul nu are dreptul să distrugă, prin ardere, chipul lui Dumnezeu⁶² pe care îl are prin creație: „Și a făcut

⁶⁰ Dovezi patristice: Aristide filozoful, din sec. II, relatează că ori de câte ori unul dintre creștini moare, ceilalți se îngrijesc de înmormântarea lui (*Apologia* C, 15, par. 8, și 11); Tertulian (160-220) spune că creștinii se îngrijeau de îngroparea celor lipsiți (*Apologeticum*, c. 29 și *De anima*, c. 31, în Migne, P.L. I, col. 538); Origen († 254) afirmă că trupul, locașul sufletului, trebuie să se învrednicească de o îngropare potrivită demnității lui (*Împotriva lui Cels*, Migne, P.G., tom. 11, col. 1561); Sfântul Ioan Hrisostom (354-407) amintește că este datorie sfântă pentru toate popoarele a îngropa pe morți (*Despre martiriul lui Vavila*, în Migne, P.G., tom. 50, col. 531); vezi Pr. Prof. Vl. Prelipeanu apud http://www.crestinortodox.ro/Incinerarea_mortilor_si_Teologia_Ortodoxa-53-12428.html.

⁶¹ Tertulian, *Despre suflet*, II, 1, în colecția „Părinți și Scriitori Bisericești – Apologeti de limbă latină”, vol. 3, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, p. 326.

⁶² Cf. Richard P. Taylor, *Death and the Afterlife. A Cultural Encyclopedia*, ABC CLIO, Santa Barbara California, 2000, p. 74.

Dumnezeu pe om după chipul Său; după chipul lui Dumnezeu l-a făcut; a făcut bărbat și femeie.” (Facerea 1, 27). Doar un proces natural, fără intervenția omului, poate exprima respect față de acele rămașițe omenesti, sfințite prin Botez și prin Sfânta Euharistie.

Incinerarea trupurilor este și o lipsă de considerație față de persoana decedată sau cel puțin de trupul neînsuflețit al acesteia: „cadavrele se învrednicesc de o înmormântare mult mai frumoasă ca să nu jignim în mod brutal sufletul care a locuit în acel trup, aruncând fără grijă trupul după ieșirea din el a sufletului, așa cum aruncăm trupul animalelor.”⁶³

În concluzie, putem spune că, deși se recurge la incinerare în-deosebi din rațiuni practice⁶⁴, aceasta nu este o datină creștină și trebuie descurajată.⁶⁵ Ea este, de fapt, în mare măsură, o urmare a

⁶³ Origen, *Contra lui Celsus*, Cartea a V-a, Cap. XXIV, în colecția „Părinți și Scriitori Bisericești – Origen”, vol. 9, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1984, p. 335.

⁶⁴ Din anul 1985 în China, țara cu cea mai mare populație din lume, li s-a pretins oamenilor să practice incinerarea în zonele cu o densitate mare a locuitorilor, în arealurile fără prea mult teren arabil sau acolo unde există în apropiere un crematoriu; vezi Penny Colman, *op. cit.*, pp. 68-69; „In 1985, the Chinese government divided the land into coastal areas and inland areas where transportation is difficult. For those who live in the coastal areas, cremation was made an official requirement. At present, there are about 1,200 crematoriums, and most city dwellers choose cremation. From 1990 to the present, about 30 percent of the dead have been reported to be cremated in China [...] The Chinese government set up the Mortuary Regulation in February 1995, encouraging cremation, instead of burial, for all deceased” cf. Kodo Matsunami, *op. cit.*, pp. 5-6. „Presently, most local government by-laws and regulations prohibit interment of whole bodies, so almost all corpses are cremated at crematoriums in Japan (98.9% of the corpses are cremated as of 1996). Remains are mostly interred in family tombs or repositories either at temples' affiliated cemeteries, public cemeteries or incorporated memorial parks”; *Ibidem*, pp. 18-19.

⁶⁵ Nicolae Steinhardt în *Jurnalul fericirii* spune: „Incinerare la oribilul crematoriu: sala aceea în stil francmason, Iorga ar fi spus sinagotic, și placa de gramafon care răcâie și scârțâie timp de peste trei sferturi de oră cu fadinguri lungi datorate uzurii, cei prezenți simțindu-se și mai stingheriți. Aici parcă mai mult ca la cimitir se simte cât de singur e fiecare. (Porcul omorât la Clucereasa, în ajun de Crăciun și pârjolit în curte în vreme ce – împrejur – porcii ceilalți zburdă și grohăie. Sau găinile și puii care se năpustesc să mănânce mațele și piețele găinii curățate; ciugulesc cu atenție, nu lasă o fărâmă.) Toată lumea în picioare de o parte și de alta a unui catafalco acoperit cu o pânză. La indieni și la romani, rugul ardea, era un spectacol, se producea o participare. La țară e pământul, sunt bocitoarele, preoții, natura. Aici nu-i decât așteptare, plictiseală în sunet de muzică pompoasă și stridentă, golul și singurătatea fiecăruia. Un fel de ședință: de s-ar termina!”; Nicolae Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, postfață și repere bio-bibliografice de Virgil Bulat, Editura Mănăstirii Rohia, Rohia, 2005, pp. 257-258.

schimbării atitudinii față de Dumnezeu, față de cei morți, față de credința în viața de apoi, a lipsei de preocupare față de supraviețuirea și identitatea sufletului după moarte, a îndepărtării omului de legile divine.⁶⁶ Este elocvent faptul că, în Europa, incinerarea a început să se practice mai intens din secolul al XIX-lea⁶⁷, când omul, sub influența unor ideologii ateiste, s-a îndepărtat de Dumnezeu. În zilele noastre, incinerarea devine din ce în ce mai populară în țările europene⁶⁸, mai ales în cele preponderent protestante⁶⁹, în Statele Unite ale Americii și Canada fiind promovată chiar de o serie de grupări reformatoare și oculte, cum ar fi Societatea Teosofică.⁷⁰

⁶⁶ „Cremation, for many centuries the standard Roman mortuary practice, may again seem to indicate a lack of concern for post-mortem survival and identity”; vezi Jon Davies, *Death, Burial and Rebirth in the Religions of Antiquity*, Routledge, London, 1999, p. 8.

⁶⁷ Penny Colman, *op. cit.*, p. 63; „Since the mid-1800s, many changes in our society have occurred. They have altered our experience with death as well as our funerals, which have been characterized as «unemotional, commercialized, and often materialistic»”; Stephenson apud Gere B. Fulton, Eileen K. Metress, *Perspectives on Death and Dying*, Jones & Bartlett Publishers International, Boston, 1995, p. 465.

⁶⁸ „In Britain about 70 per cent of all disposals are by cremation”; Maggie Jackson and Jim Colwell, *Teacher's Handbook of Death*, GBR: Jessica Kingsley Publishers, London and Philadelphia, 2002, p. 78.

⁶⁹ Lewis R. Aiken, *op. cit.*, p. 131.

⁷⁰ Richard P. Taylor, *Death and the Afterlife. A Cultural Encyclopedia...*, pp. 74-75.

The Incineration in the Orthodox Faith

Rev. Dr. Adrian ZAHARIA

The author of this theological and historical research “The Incineration in the Orthodox Faith”, Rev. Dr. Adrian Zaharia, presents and analyses the issue of incineration in the history of human culture. After a short historical incursion into this practice, the author shows the controversies over this issue, and presents the attitude of the Orthodox Church in this matter. The author concludes with the fundamental opposition of the Christian Church to incineration as a destruction of the human body that will rise again at the end of the history.